

Sessio 8

Sami Suodenjoki

Yliopistotutkija

Suomen Akatemian Kokemuksen historian huippuyksikkö HEX

Tampereen yliopisto

sami.suodenjoki@tuni.fi

Suomen Sointulat: epäonnistuneet ihanneyhteisökokeilut ja suomalaisen osuustoiminnan unohdettu varhaishistoria

Suomalaissiirtolaisten Kanadan Malcolm Islandille perustama ihanneyhteisö Sointula herätti 1900-luvun alussa suurta mediahuomiota, osin yhteisöä johtaneen työväenjohtaja Matti Kurikan aiheuttamien ristiriitojen johdosta. Kurikka poistui Sointulasta ja yhteisö hajosi jo vuonna 1904, mutta Sointulan utopia kiehtoi ihmisiä myös Suomessa vielä vuosia myöhemmin. Kun Kurikka Suomeen palattuaan riitautui sosiaalidemokraattien kanssa ja perusti Elämä-lehden ja siihen kytkeytyneen Sosialistisen reformipuolueen vuonna 1906, alkoi hän tukijoineen samalla viritellä Sointulan kaltaisia ihanneyhteiskuntia Suomeen.

Tarkastelen esitelmässäni Kurikan tukijoiden Suomeen suunnittelemaa ihanneyhteisöä, jotka organisoitiin osuuskunniksi. Keskityn erityisesti kahteen toteuttamisasteelle edenneeseen ihanneosuuskuntakokeiluun Porvoossa ja Oulujoella. Nämä vuosina 1908–1910 toimineet maanviljelysosuuskunnat osoittautuivat molemmat taloudellisesti kannattamattomiksi ja ajautuivat konkurssiin, mutta niiden perustaminen ja tavoitteet kertovat paljon ajassa liikkuneista aatteista ja ihanteista. Kumpaakin osuuskuntaa käsiteltiin myös mediassa ja kritisoitiin yli puoluerajojen: porvarisille ne edustivat todisteita sosialismin mielettömyydestä, sosiaalidemokraateille taas ei-socialistista harhaoppisuutta. Oulujoen osuuskunta sai kuitenkin tukijakseen pappi Uno Wegeliuksen, joka toimi kristillisessä työväenliikkeessä ja diakoniatyössä.

Esitelmä tuo uutta valoa paitsi Sointula-utopian mallinnuksiin Suomessa myös suomalaisen osuustoimintaliikkeen historiaan. Tähänastisessa tutkimuksessa on nimittäin kiinnitetty niukasti huomiosta Kurikan ja hänen tukijoidensa perustaman Sosialistisen reformipuolueen profiloitumiseen osuuskuntamyönteiseksi vaihtoehdoksi sosiaalidemokratialle. Puolueen ilmeisenä tavoitteena oli hankkia nostetta 1900-luvun alussa nopeasti virinneestä osuustoimintaliikkeestä, joka oli jäsenmäärissä mitattuna ajan suurin kansanliike Suomessa. Sosialistisen reformipuolueen tavoite päästä osuuskunnallisen järjestäytymisen kautta parlamentaariseksi joukkopuolueeksi epäonnistui kuitenkin täydellisesti, mihin osittain vaikutti Matti Kurikan ristiriitainen maine.

Lähteinä käytän lehtikirjoittelua, Suomeen perustettujen ihanneosuuskuntien perustamiseen liittyvää viranomais- ja yhdistysaineistoa sekä Oulujoen osuuskunnan konkurssiasiakirjoja, joiden liitteenä on myös osallisten yksityiskirjeenvaihtoa.

Esitelmä liittyy Kirsti Salmi-Niklanderin Pirstaloituneet visiot -akatemiahankeeseen työstämään kirjaan työväenjohtaja ja kirjailija Matti Kurikasta.

Karolina Kouvola

Väitöskirjatutkija

Karolina.kouvola@helsinki.fi

Uskontotieteen oppiaine, Helsingin yliopisto

Tietäjien rooli yhteisössään 1800-luvun ruotsinkielisellä Pohjanmaalla

Suomalais-karjalaisista tietäjistä on kirjoitettu useita tutkimuksia, mutta suomenruotsalaisen kielialueen tietäjät ovat jääneet tutkimukselliseen katvealueeseen. Esitelmä keskittyy tarkastelemaan ruotsinkielisen Pohjanmaan tietäjähahmoja ja heidän rooliaan yhteisön supranormaalia uhkaa säätelevänä tahona 1800-luvun maanviljelysyhteisössä. Tietäjä-perinteen on katsottu koskevan pääasiassa suomalaiskarjalaista tietäjää, mutta myös ruotsinkielisellä rannikkoalueella on ollut henkilöitä, jotka ovat käyttäneet supranormaaleja voimiaan esimerkiksi ihmisten ja eläinten parantamiseen, kadonneiden tavaroiden löytämiseen sekä muiden vahingoittamiseen. Heidän roolinsa ja tehtävänsä ovat vastanneet länsieurooppalaista cunning folk-perinnettä, jossa supranormaaleja voimia käyttäviä henkilöitä ei ole pidetty paheksuttavina hahmoina, vaan yhteisön jäseniä elämän riskitilanteissa, kuten sairauksissa, auttavina tahoina.

Ruotsinkielisen Pohjanmaan tietäjät olivat pääasiassa miehiä, mutta lähempään tarkasteluun otetaan Lurkkon-niminen nainen, joka muun muassa kertoi kerääjille parannusloitsujaan ja josta itsestään kerrottiin uskomustarinoita laajalti. Hänen julkisuuskuvansa ei ollut uskomustarinoiden mukaan pelkästään kiillotettu, vaan myös hänen epäonnistumisistaan kerrottiin. Tarinat Lurkkonista liittyvät laajempaan tarinaperinteeseen, jossa kerrotaan merkittävistä tietäjähahmoista. Lurkkonista tekee poikkeuksellisen hänen sukupuolensa ja se, että saamme kuulla hänen omaa ääntään Svenska Litteratursällskapetissa säilytettävissä arkistoteksteistä. Hänen tarinansa kautta voimme ymmärtää laajemmin ruotsinkielisen Pohjanmaan kansanperinnettä ja marginaalissa toimivien hahmojen mahdollisuuksia elää osana maaseutuyhteisöä.

Kirsti Salmi-Niklander, Helsingin yliopisto (kirsti.salmi-niklander@helsinki.fi)

Rappion kiehtovuus ja moniulotteinen karnevalismi - Kappalainen Grå ja ”Saarna tyhjästä”

Harjavallan kappalainen Grå tuli vastaani folkloristiikan menetelmäkurssilla, kun etsin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston kortistoista kiinnostavia historiallisia tarinoita materiaaliksi. Tämän tarinan oli merkinnyt muistiin ja lähettänyt Kalevalan riemuvuoden kilpakeruuseen 1935 nakkilalainen perinteenkerääjä Vihtori Grönroos. Se ajoittuu epämääräiseen menneeseen aikaan ja kertoo, miten kappalainen Grån ”papille sopimattomista elämäntavoista” oli tehty kanteluja tuomiokapitulille. Hän joutui antamaan konsistoriumille näytteen saarnataidoistaan, ja hänelle annettiin saarna luettavaksi. Paperiin sai katsoa vasta saarnastuolissa, mutta sinne päästyään Grå huomasi paperin olevan tyhjä. ”Haltioituneena hän silloin paperia käännellen huudahti: ’Toinen puoli on tyhjä ja toisella puolella ei ole yhtään mitään, mutta tyhjästä Jumalakin maailman loi.’ Seurasi loistavan henkevä saarna ja G. sai pitää virkansa.”

Pieni tarina kappalainen Gråsta on monella tapaa kiehtova ja monitasoinen. Se vaikuttaa historialliselta paikallistarinalta, mutta edustaa kuitenkin kansainvälistä pilasatutyyppeä ”Talonpoika pappina” (ATU

1825A), joka liittyy pappeja ja muita kirkonmiehiä pilkkaavaan kansainväliseen pilasatuperinteeseen. Arkistolähteistä löysin myös kappalainen Carl Fredrik Gråån (1798-1882) todellisen elämäntarinan: hänet erotettiin pappisvirasta vuonna 1876. Pilasaduissa hulttiopapit joutuvat usein nolatuiksi, mutta kappalainen Grå selvittää tilanteen saarnataidoillaan. Mikä näissä pappi-pilasaduissa kiehtoi kertojia? Millä tavoin rappion kiehtovuus ja karnevalistinen roolien nurinkääntäminen yhdistyvät hulttiopappeihin liittyvässä kansanomaisessa kerronnassa? Mitä ”Saarna tyhjältä”-tarina kertoo puhekuulttuurin murroksesta 1800-luvun Suomessa? Käsittelen näitä kysymyksiä sekä folkloristiikan että historiantutkimuksen näkökulmasta.